

การเมืองวัฒนธรรมในนวนิยายสังคมนิยมทศวรรษของตรี อภิรุณ

กิตติยา คุณารักษ์¹ จารุวรรณ ธรรมวัตร²

นิติปรัชญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม¹
รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม²

E-mail: ¹kittiya.k1807@gmail.com , ²jaruwan.thamwat@hotmail.com

วันที่รับบทความ: 11 สิงหาคม 2563

วันแก้ไขบทความ: 8 มีนาคม 2565

วันตอบรับบทความ: 10 มีนาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเมืองวัฒนธรรมในนวนิยายแนวสังคมนิยมทศวรรษของ ตรี อภิรุณ จำนวน 11 เรื่อง ในเชิงความหมายของพื้นที่อำนาจ ด้วยแนวคิดการเมืองวัฒนธรรม (cultural politics) โดยศึกษา 4 ประเด็น ได้แก่ การเมืองของพื้นที่ การเมืองของชนชั้น การเมืองของความเชื่อทางศาสนาและอุดมการณ์ และการเมืองของเพศสถานะ ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายสังคมนิยมทศวรรษของ ตรี อภิรุณ มีบทบาทในการเปิดพื้นที่การเมืองวัฒนธรรม ดังนี้ 1) การเมืองของพื้นที่ พบว่า ฉากและสถานที่เป็นพื้นที่เชิงซ้อนโดยเป็นสถานที่อยู่อาศัย เป็นเมืองโบราณเป็นสัญลักษณ์สื่อสถานภาพทางสังคมและความคิดของตัวละครด้านศีลธรรมจริยธรรม เป็นบรรทัดฐานของชีวิตปัจเจกชนและชีวิตของสังคม 2) การเมืองของชนชั้น พบว่าสื่อถึงความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมของปวงชนในสังคมไทยทั้งชุมชนเมืองและชนบท ชนชั้นที่ได้เปรียบเป็นผู้มีฐานะดีมีศรัทธาบรรดาศักดิ์ ส่วนชนชั้นที่เสียเปรียบเป็นชนชั้นกลางและเป็นสามัญชนคนขายขอบที่อาศัยอยู่ในบ้านปากกลางดง 3) การเมืองของความเชื่อทางศาสนาและอุดมการณ์ พบว่านวนิยายที่เขียนในยุคหลังอาณานิคมมีบรรยากาศของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ครั้งที่สอง สงครามอินโดจีน และสงครามเย็น ซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจครัวเรือนและเศรษฐกิจชาติที่ตกต่ำฝืดเคืองเกิดอาชญากรรมลักขโมยปล้นฆ่า ประชาชนปกป้องตนด้วยธรรมานุภาพ เครื่องรางของขลัง เวทมนต์คาถาและไสยศาสตร์ 4) การเมืองของเพศสถานะ พบว่าผู้เขียนให้ความสำคัญต่อความเท่าเทียมทางเพศ เพศชายมีคุณสมบัติสำคัญคือมีความกล้าหาญเป็นผู้นำ เป็นคนดีมีศีลธรรม ส่วนเพศหญิงมีคุณสมบัติด้านความดีงามทั้งใจและกาย ยอมรับกฎแห่งกรรมมั่นคงในศีล ทาน ภาวนา และมีสำนึกเชิงจริยธรรมต่อธรรมชาติ

คำสำคัญ: การเมืองวัฒนธรรม นวนิยายสังคมนิยมทศวรรษของ ตรี อภิรุณ

Cultural Politics in the Magical Realism Novels of Tri Aphirum

M.A. Candidate, Thai Program, Faculty of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University¹ and Associate Professor Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University²
E-Mail: ¹kittiya.k1807@gmail.com, ²jaruwan.thamwat@hotmail.com

Received: August 11, 2020

Revised: March 8, 2022

Accepted: March 10, 2022

Abstract

This article is aimed to study the cultural politics of Tri Aphirum's 11 novels of magical realism in the meaning of authority area with the concept of cultural politics. There are four issues to study: politics of the area, politics of class, beliefs of religion and ideology and politics of gender. The results found that the magical realism novels of Tri Aphirum have a role in opening cultural politics areas in the following areas. First, politics of area found that scenes and places are a complex area which included habitation, ancient city, which were used to be as the symbol to convey social status and the notion of the character's morality as the norm of individual life and life of society. Second, the politics of class meant the inequality of people in Thai society, both in urban areas and rural areas. The classes that gained an advantage were the dignitary and the titularity, while the disadvantageous group was the middle class, just the man in the street from the rural area and living in the forest. Thirdly, politics of belief in religion and ideology found that the novel written after the colonial era provides the atmosphere of World War 1, World War 1, Indochina War, and the Cold War, which affected household economics and national economics impecunious. There were many criminals such as stealing, robbing and murdering, and people protected themselves by using the power of Dhamma, charm, magic and superstitious. Finally, politics of gender found that the writer gave priority to gender equality. The important characteristic of males are bravery, leadership, and being nice and moral. In contrast, females' important characteristics were a virtue, both physical and mental, admitted to the law of action, being steady to the precepts, alms and pray, and awareness of morality toward nature.

Keywords: Cultural Politics, Magical Realism Novels of Tri Aphirum

วารสารมนุษย์กับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

บทนำ

การศึกษาการเมืองวัฒนธรรมในนวนิยาย คือการพินิจพิเคราะห์การต่อสู้ทาง “การเมือง” ในการช่วงชิงอำนาจนำ (hegemony) การเมืองวัฒนธรรมเป็นระบบความหมายที่มนุษย์ใช้มองโลกและกำกับพฤติกรรมของตนเอง ตั้งแต่เรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย รสนิยมทางเพศ ศิลปะ การศึกษา ศาสนา ประวัติศาสตร์ ไปจนถึงวิถีการเมือง การปกครอง การศึกษานี้เชื่อว่าการเมืองมีวัฒนธรรม และในวัฒนธรรมก็มีการเมือง โดยสอดแทรกอยู่ในมิติทางวัฒนธรรมหลายรูปแบบเช่น นวนิยาย ภาพยนตร์ ดนตรี ละครหลังข่าว ภาพเขียนศิลปะ สถาปัตยกรรม อนุสาวรีย์ งานประติมากรรม ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่หรือสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม เป็นการสร้างอัตลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งทางสังคมในมิติของการเมืองของความรู้ ความจริง หรือตัวตนของเราเอง “การเมืองวัฒนธรรม” ช่วยเปิดโลกให้เห็นแง่มุมใหม่ ๆ ของการเมืองไทยที่เปลี่ยนไป โดยซับซ้อนขึ้น พลิกแพลงขึ้น และช่วยปลดปล่อยจากการมองการเมืองแบบหยุดนิ่งและคับแคบ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558)

นวนิยายเป็นผลงานที่รังสรรค์จากจินตนาการและความคิดของผู้เขียน การศึกษานวนิยายแนวนี้ทำให้เข้าใจพลวัตของพื้นที่มากขึ้น เนื่องจากผู้เขียนเป็นผู้พำนักอาศัยในพื้นที่นั้น สถานที่จึงไม่ได้เป็นเพียงฉากในท้องเรื่อง จินตนาการของนักเขียนถูกหล่อหลอมด้วยบริบทของการเมืองอันส่งผลต่อการดำเนินเรื่องและปฏิสัมพันธ์ของตัวละคร นวนิยายจึงส่งผลต่อจินตนาการของมนุษย์ นวนิยายสังคมนิยมมหัศจรรย์เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าพัฒนาการของพื้นที่มีปฏิสัมพันธ์ของตัวละคร ด้วยเหตุนี้การศึกษาพื้นที่ในนวนิยายจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับภาษา ภาพพจน์ และสัญลักษณ์ที่ใช้ เนื่องจากสัมพันธ์เชื่อมโยงกับโลกทัศน์และค่านิยมที่ต้องการนำเสนอ เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้สึกผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในโลกวรรณกรรม (สุเรศ โขติอุดมพันธ์, 2559: 99) “สังคมนิยมมหัศจรรย์” เป็นรูปแบบผสมผสานระหว่าง “ความเป็นจริง” และ “ความมหัศจรรย์” คือวรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ ฉากมักเป็นโลกที่เรารู้จักมักคุ้นเป็นอย่างดี แต่อาจมีเหตุการณ์แปลกประหลาดคาดไม่ถึง ทำให้หวนคิดถึงสิ่งที่เราเรียกว่า “ความเป็นจริง” หรือ “ความมหัศจรรย์” ที่ต่างเป็นคำที่มีความหมายเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททั้งทางด้านเวลาและสถานที่ (สุเรศ โขติอุดมพันธ์, 2554: 7) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2559: 20) มองว่าสังคมนิยมมหัศจรรย์ (magic realism) คือการหลอมรวมของวรรณกรรมสองประเภทที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน นั่นคือ คำว่า “realism” อ้างถึงวรรณกรรมแนวสังคมนิยมที่มุ่งถ่ายทอดความเป็นจริงของชีวิตและสังคมโดยยึดหลักความเหมือนจริงและความสมจริง ตั้งอยู่บนหลักของเหตุและผลตามแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในแนว

ปฏิฐานนิยม ส่วนคำว่า “magic” อ้างอิงถึงวรรณกรรมในแนวแฟนตาซีเกี่ยวกับปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติหรือเหนือจริงพบทั่วไปในงานวรรณกรรมพื้นบ้านหรือตำนานท้องถิ่น กล่าวอีกนัยหนึ่ง “สัจนิยม” มีนัยถึง “โลกที่สาม” นวนิยายของตรี อภิรุณ หรือ เทพ ชุมสาย ณ อยุธยา เป็นเสมือนการเมืองเรื่องเล่าที่สอดผสานระหว่างความจริงและจินตนาการอันมหัศจรรย์ที่มีพื้นฐานจากความเป็นพหุลักษณะทางวัฒนธรรมในโลกยุคหลังอาณานิคมและหลังความทันสมัยในปัจจุบัน ผู้เขียนนำเสนอโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนที่ได้รับแรงบันดาลใจจากปัญหาสังคมในระดับภูมิภาค นอกจากนี้ผู้เขียนยังถ่ายทอดนัยสำคัญในการเสนอสารผ่านเรื่องราวของนวนิยายด้วยการสร้างตัวละครที่เป็นความเสมือนจริงและจินตนาการเหนือจริงอันมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ เปรียบเสมือนปัญญาที่ทำให้ตัวละครหลุดพ้นจากเหตุการณ์ชั่วร้าย นวนิยายของตรี อภิรุณ จึงเป็นนวนิยายสัจนิยมมหัศจรรย์ที่ไม่เพียงแต่นำเสนอเรื่องราวลึกลับมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติหรือให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเท่านั้น แต่เป็นนวนิยายที่มีความโดดเด่นตามหลักธรรมาภิบาลที่อิงจากเรื่องเล่าในพุทธศาสนาด้วยภาษาที่งดงาม หลักคุณธรรมที่ถ่ายทอดเป็นสิ่งที่มีความหมายทั้งต่อตนเอง ต่อสังคม และประเทศชาติ

เมื่ออ่านนวนิยายสัจนิยมมหัศจรรย์ของ ตรี อภิรุณ 11 เรื่อง แม้ความโดดเด่นของนวนิยายดังกล่าวคือความลึกลับมหัศจรรย์สยองขวัญ แต่ในตัวละครแต่ละเรื่องมีโครงเรื่องย่อยที่สื่อแสดงความหมายมากกว่าอารมณ์ความรู้สึก โดยมีมิติที่หลากหลาย เช่นความรัก ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม ข้อขัดแย้งทางวัฒนธรรม ภาพชีวิตจริง ตรี อภิรุณ นำเสนอด้วยการบอกเล่าผ่านภาษาผ่านการแสดงละครโทรทัศน์และการแสดงภาพยนตร์ รูปแบบการนำเสนอมีทั้งการผลิตและผลิตซ้ำในรูปแบบที่หลากหลายต่อเนื่อง ได้รับการยอมรับจากมหาชนผู้บริโภคสื่อ ตัวบทนวนิยายของ ตรี อภิรุณ ไม่ได้เป็นเพียงศิลปกรรม แต่เป็นบทละครบทภาพยนตร์ที่เป็นเสมือนสนามชีวิต เป็นชีวิตทางสังคมของกลุ่มอำนาจใหญ่ อำนาจย่อยหลายกลุ่มที่ปะทะต่อสู้ ต่อรอง และต่อต้านกันและกัน เช่น อำนาจอุดมการณ์ อำนาจความเชื่อความศรัทธา อำนาจชนชั้น อำนาจทุน อำนาจความรู้ อำนาจของเพศสถานะอำนาจเหล่านี้ ตรี อภิรุณ นำเสนอผ่านตัวละครและผ่านเหตุการณ์ที่เป็นความขัดแย้งอย่างรุนแรงเข้มข้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงอยู่ เพื่อเปิดพื้นที่ เพื่อคัดค้านอำนาจอื่น อำนาจภายนอกที่ขัดผลประโยชน์และมีความต่าง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจย่อยในตัวบทนวนิยายของตรี อภิรุณมีเป้าหมายเพื่อยืนยันว่าอะไรคือความจริง ความดี และความงาม ที่ควรเป็นกฎเกณฑ์และคุณค่าของชีวิตทางสังคมของแต่ละพื้นที่แต่ละช่วงเวลา ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เชิงความหมายของพื้นที่อำนาจทางการเมืองวัฒนธรรมในนวนิยายสัจนิยมมหัศจรรย์ของ ตรี อภิรุณ

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการเมืองวัฒนธรรมที่มีความหมายต่อการสร้างพื้นที่ทางอำนาจและพื้นที่วัฒนธรรม ในลักษณะต่าง ๆ ของนวนิยายสังคมนิยมหัตถกรรมโดย ตริ อภิรุณ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ ผู้วิจัยคัดเลือกนวนิยายของ ตริ อภิรุณ จำนวน 11 เรื่อง ที่มีลักษณะด้านเนื้อหา สังคมนิยมหัตถกรรม ซึ่งมีพื้นที่สื่อความหมายทางการเมืองวัฒนธรรม

ตารางที่ 1 นวนิยายของตริ อภิรุณ จำนวน 11 เรื่อง

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	พิมพ์ครั้งแรก	เล่มที่ใช้ศึกษา
1	แก้วชนเหล็ก	2513	2525
2	จินตวณิ	2521	2550
3	ลูกสาวชาดาน	2524	2550
4	นางพญาอรพิต	2524	2551
5	นาคี	2525	2559
6	ภูตพยัคฆ์	2526	2551
7	มฤตยูผยอง	2527	2551
8	ทนายทอสูร	2534	2543
9	มิดิที่สาม	2543	2551
10	บาดาลดิน	2551	2551
11	นาคี ภาค 2	2560	2560

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสังคมนิยมหัตถกรรม และแนวคิดการเมืองวัฒนธรรม เพื่อกำหนดกรอบและแนวทางในการวิจัย ดังสรุปต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูล ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจและศึกษาหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของวรรณกรรมสังคมนิยมหัตถกรรม และแนวคิดการเมืองวัฒนธรรม

2. วิเคราะห์ข้อมูล

2.1 นำข้อมูลที่ได้มาจัดให้เป็นระบบ เพื่อการศึกษาวิเคราะห์

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า ได้แก่

- 2.2.1 การเมืองของพื้นที่
- 2.2.2 การเมืองของชนชั้น
- 2.2.3 การเมืองของความเชื่อทางศาสนาและอุดมการณ์
- 2.2.4 การเมืองของเพศสถานะ

3. นำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการเมืองวัฒนธรรมในนวนิยายสังคมนิคมหัตถกรรมของตรี อภิรุณ ผ่านกรอบแนวคิดการเมืองวัฒนธรรม ที่มีความหมายสำคัญต่อการสร้างพื้นที่อำนาจและพื้นที่วัฒนธรรม สามารถแยกการศึกษาได้ 4 ประเด็น คือ 1) การเมืองของพื้นที่ 2) การเมืองของชนชั้น 3) การเมืองของความเชื่อทางศาสนาและอุดมการณ์ 4) การเมืองของเพศสถานะ โดยได้กล่าวถึงรายละเอียดใน แต่ละประเด็น พร้อมยกตัวอย่างเนื้อหาในนวนิยายขึ้นมาประกอบการอธิบาย ดังนี้

1. การเมืองของพื้นที่

พื้นที่ในนวนิยายของตรี อภิรุณ เป็นพื้นที่ทับซ้อนและเป็นพื้นที่เชิงซ้อน โดยเป็นสถานที่อยู่อาศัย เป็นเมืองโบราณที่เป็นพลังศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องภัยอันตราย เป็นเขตอภัยทานที่บริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่บทบาทดังกล่าวอาจเป็นพื้นที่ครอบครัวยุค พื้นที่ชุมชน พื้นที่เมือง พื้นที่ศาสนสถานคือ วัด ปราสาท พระธาตุ และอาณาจักรของผู้นำคือ วัง คฤหาสน์ เช่น ปราสาทพยับเมฆในนวนิยายเรื่องแก้วขนเหล็ก เมืองเซียงในเรื่องทนายทอสร หมูบ้านดอนไม้ป่าหรือเมืองมรุกขนครในอดีตชาติและปราสาทหินทวารวดีในเรื่องนาศิ วัดคูหาหนาคินในเรื่องนาศิภาค 2 บ้านสวรรค์โสภาคย์และวัดทับหลวงในเรื่องจินตวาณี ศาลเจ้าพ่อภูซางและคุ้มเจ้าแม่ทิพย์วัลย์ในเรื่องนางพญาอสรพิษ สำนักอาศรมอาจารย์หลิมบ้านเรือนไทยของขรัวอินทร์และสำนักนาริรักษาศรรณในเรื่องมิดิที่สาม สุสานบุรพทิศัยในเรื่อง บาดาลดิน เป็นต้น สถานที่ดังกล่าวมีมิติเป็นพื้นที่กายภาพ พื้นที่สังคม พื้นที่วัฒนธรรม และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นสัญลักษณ์สื่อสถานภาพทางสังคม และสื่อความคิดของผู้แต่งที่สืบสร้างแบบทางจริยธรรมทางศีลธรรมให้เป็นบรรทัดฐานของชีวิตปัจเจกชนและชีวิตของสังคม

ความเป็นสังคมนิคมหัตถกรรมในนวนิยายของตรี อภิรุณ สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ในบริบทของสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และสังคมที่ได้รับผลจากโลกาภิวัตน์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษา นอกจากพื้นที่ในฐานะฉากสถานที่แล้ว ตัวละครและเหตุการณ์ในแต่ละประเด็นสื่อถึงอำนาจของแต่ละกลุ่ม คือผู้เขียน

เจตนาถ่ายทอดสื่อปัญหาทางการเมือง ปัญหาทางเศรษฐกิจ การปกครอง ปัญหาความขัดแย้งของสังคม โดยวิธีดำเนินเรื่องผ่านตัวละคร ความคิดทางการเมืองของตรี อภิรุณ เสนอในรูปการถกเถียงเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองและลัทธิความเชื่อหรือเสนอในรูปการต่อสู้ทางการเมือง ดังที่บรรยายว่า

“ตามพระพุทธทำนาย เมื่อมนุษย์ชาติเจริญสุดขีดไฟประลัยกัลป์ก็จะล้างโลกนี้ก็ซึกจะเข้าเค้าแล้ว เกิดสงครามโลกครั้งที่สามเมื่อไฟประลัยกัลป์จะลุกไหม้ทำลายสิ้น ประเทศทั้งหลายจะจมลงใต้ปฐพีสิ้นยุคหลังจากนั้นนานโซมนุษยชาติจะเริ่มต้นขึ้นใหม่ จากความเสื่อมไปสู่ความเจริญสุดขีดของวัตถุแล้วก็สลายตัว” (ภุตพยัคฆ์: 102)

“สังคมโลกมนุษย์กับโลกแห่งวิญญาณไม่เหมือนกัน ยิ่งสังคมมนุษย์ในปัจจุบันเคลือบแคลงอำพรางแฝงด้วยผลประโยชน์ แต่โลกวิญญาณเข้าถึงสัจธรรมมากกว่า ไม่ต้องการการปรุงแต่ง” (ลูกสาวชาตาน: 181)

“สมมติว่าเอ็งเอาเชือกผูกลูกตุ้มห้อยกลางเพดานห้อง เมื่อเอ็งผลักลูกตุ้มมันจะแกว่งไปและแกว่งกลับโดยอัตโนมัติ ด้วยอัตราส่วนที่เท่ากันตามกฎแรงเหวี่ยงวัตถุ (Law of Motion) ของนิวตัน อันนี้บังเอิญตรงกับกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนา” “ครับ” ผู้การลอบกลืนน้ำลาย

“ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อปีศาจกัดชอกคอไอ้หนู ก็เท่ากับมันสร้างแรงเหวี่ยงขึ้น แรงนั้นก็จะต้องเหวี่ยงกลับในอัตราส่วนเท่ากัน คราวนี้เข้าใจแล้วใช่ไหม” (นางพญาอสรพิษ: 47)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแนวการเขียนแบบสังคมนิยศาสตร์เป็นการเสียดสีภาวะที่ผู้เขียนเผชิญ กลายเป็นความสอดผสานระหว่างความสมจริงและจินตนาการอันมโหฬารที่มีพื้นฐานจากความเป็นพหุลักษณะทางวัฒนธรรมในโลกยุคหลังอาณานิคม และหลังความทันสมัยในปัจจุบัน ในความหลากหลายสังคมชาตภูมิด้านทวนในการคัดกรองเลือกสรรอุดมการณ์ใหม่ โลกทัศน์ใหม่ จึงกระตุ้นให้ภารกิจของนักเขียนจำเป็นต้องกำหนดจุดหมายให้ชีวิตปัจเจกชนและชีวิตทางสังคม ดังที่ ประจักษ์ ก้องกีรติ (2558) กล่าวว่า การต่อสู้ทางการเมืองในความหมายแบบการเมืองวัฒนธรรมเป็นการเมืองที่มีพลวัตแปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลา ไม่มีใครชนะหรือแพ้ทั้งหมดในการต่อสู้ทางการเมือง เช่นนี้เพราะการครองอำนาจไม่เคยเป็นไปอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดตายตัว หากแต่มีพลวัตเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

2. การเมืองของชนชั้น

อำนาจของชนชั้นปรากฏในหลายรูปแบบ ทั้งลักษณะความขัดแย้งระหว่างนายทุนที่เป็นความขัดแย้งในรูปของการต่อต้านอำนาจรัฐ ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับอำนาจรัฐ เห็นชัดเจนในการสู้ด้านอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งมีความรุนแรง ชาวบ้านอยู่อย่างไม่ปกติสุข การทำมาหากินลำบากมีความไม่ปลอดภัยสูง (อมรา พงศาพิชญ์, 2543: 121) ตัวบทในนวนิยายสังคมนิยมหัตถกรรมของ ตรี อภิรุณ สื่อแสดงถึงความเหลื่อมล้ำของปวงชนในสังคมไทย ทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ชนชั้นที่ได้เปรียบเป็นผู้มีฐานะดี มียศถาบรรดาศักดิ์ เช่น สกุลขุนนาง สกุลขุนศึก สกุลนายทุนหรือผู้นำทางเศรษฐกิจการค้า รวมทั้งนักธุรกิจ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียง เป็นต้น ชนชั้นสูงผู้ได้เปรียบในตัวบทนวนิยายมีทั้งหญิงและชาย คุณสมบัติสำคัญคือการมีชาติตระกูลสืบมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การมีเศรษฐฐานะ มีการศึกษาสูง การเป็นร่างทรงของเทพ เช่น เจ้าคุณเทวรักษ์ หลวงเมฆินทร์ วิทวัส และธรรมเนียมในเรื่องแก้วชนเหล็ก เจ้าศรีสุรางค์และเจ้าสิงหราช ณ เชียงสรวงในเรื่องมฤตยูผยอง พระยาเชลียง คุณยายวรรณภา และแม่ชีวัชรวิไลในเรื่องทนายทอสูร อาจารย์ทัศนัยและทศพลในเรื่องนาคี เป็นต้น

ส่วนชนชั้นที่เสียเปรียบ คือเป็นชนชั้นกลางและเป็นสามัญชนคนขายขอบที่อาศัยอยู่ในบ้านปากกลางดง เป็นผู้นำท้องถิ่น เช่น เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นหญิงสาวลูกหลานชาวนา เป็นพระเจ้าอาวาสที่เป็นผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นผู้ทรงอิทธิพลในท้องถิ่น เป็นหมอผี หมอยา เหล่านี้ได้แก่ นายอานวยผู้ใหญ่บ้านแดนโขมดและแววรัชชีในเรื่องภูตพยัคฆ์ เจ้าโชนหนุ่มชาวบ้านในเรื่องทนายทอสูร นางคำปองและคำแก้วหญิงชาวบ้านในเรื่องนาคี คุณสมบัติที่สำคัญของผู้เสียเปรียบเหล่านี้คือความยากจน การขาดโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่มีคุณงามความดีที่ธรรมชาติและหลักธรรมทางศาสนาหล่อหลอม เมื่อต้องข้ามพรมแดนทางสังคมวัฒนธรรมมาปะทะสังสรรค์กับชนชั้นอื่นที่สูงกว่าจึงมีความแปลกแยกและมีความเป็นอื่น ทำให้ถูกกดขี่อย่างรุนแรงไม่มีสวัสดิภาพชีวิต ไม่ได้รับความเป็นธรรมในช่วงเปลี่ยนผ่านของชีวิต เช่น การแต่งงาน การประกอบอาชีพ การเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกับความหลากหลายและวิถีทรรศน์ใหม่

ความหมายที่แท้จริงไม่ใช่การกดขี่ความต่างและความเป็นอื่นเท่านั้น แต่มีความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ ความไม่เท่าเทียมของการพัฒนาสังคมไทยที่ก่อให้เกิดภาวะอาณานิคมภายใน ซึ่งหมายถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ศูนย์กลางกับพื้นที่ชายขอบของสังคมไทย ตรี อภิรุณ ได้กำหนดจุดยืนในการมองอดีต ปัจจุบัน อนาคต ด้วยสายตาที่เป็นธรรมและให้คุณค่าแบบองค์รวม มองรอบด้านให้เห็นคุณค่าภายในของมนุษย์และสังคม โดยให้ศีล สมาธิ ปัญญา และความเมตตา เป็นหลักค้ำหลักชัยของสังคมผ่านตัวละครที่นึ่งสมาธิ

วิปัสสนา รัปโอบุสถศีล สวตมณฑลภาวนา เพื่อดำเนินงานเวทมนต์คาถาอาคมและศาสตราวุธ ที่ทำร้ายทำลายคนอื่นให้เสียเลือดเสียเนื้อ เสียชีวิต และเสียความเป็นมนุษย์ เช่น เมฆินทร์ มนุษย์ผิวดิบที่มีชีวิตอยู่ด้วยการกินเลือด คือดูดเลือดจากเหยื่อสาวสวยในเรื่องแก้วขนเหล็ก เจ้าโชน ที่ใช้อาคมสะกดหญิงที่ตนรักให้ลุ่มหลง และการเสกปีศาจอสูรร้ายตะขาบให้ศัตรูเจ็บปวดทรมานทรมานในเรื่องทนายทนาย ดังตัวอย่างเรื่องราวที่ว่า สมัยอดีตดึกดำบรรพ์ ประมาณ เจ็ดร้อยปีก่อน เหตุเกิดที่ราชธานีสุโขทัย พระยาเชลียงเป็นขุนนางผู้ใหญ่เชื้อพระวงศ์สกุล พระร่วง ท่านมีธิดาสามคนชื่อคำหล้า คำแก้ว และคำหยาด ทั้งสามนางเลอโฉม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำหยาดธิดาคนเล็กพิลาสพิไลเลื่องลือทั้งแผ่นดิน วันหนึ่ง สามศรีพี่น้องปลอมตัวไป จำดลลาด เจอเจ้าโชนหนุ่มจากศรีสัชนาลัยเมืองลูกหลวง เจ้าโชนเกี้ยวพาราสีทั้งสามนาง และบังอาจจับมือถือแขนธิดาคนเล็กที่สวยงามที่สุด ความทราบถึงพระยาเชลียง

“มันตูกูกู” ขุนนางเชื้อพระวงศ์ตบเข้าฉาด “พวกมึงจงไปกุมตัวไอ้โชนโบาย สามสลบแล้วลากเอาไปทิ้งให้มันตายกลางป่า” (ทนายทนาย: 7)

เจ้าโชนหนุ่มแห่งศรีสัชนาลัยไม่ตายตามที่พระยาเชลียงประกาศิต ได้รับน้ำค้ำกลางดงค่อยคืนสติฟื้นขึ้น เขาคำครวญปริเวทนาการแสนสาหัส เสียขนนั้นบังเอิญแว้วถึงนักบวชเดียรฉัตร เขาปฐมพยาบาลเจ้าโชนและรับเป็นศิษย์ประจำอาศรมเรียนเวทมนตร์ คาถาไสยดำ ผูกตะขอมานเฟ่งกสิณจนอินทรีย์แก่กล้ามีอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์ การล้างแค้นเริ่มต้นขึ้นด้วยกลยุทธ์ไสยดำชั้นยอดปลุกเสกผิวดิบ ไซ้ให้มนุษย์ช่วยบันดุกดาทนายทนาย จัดพิธีบูชาญัตต์เจ้าโชนเอง จากนั้นวิญญานอิทธิฤทธิ์แปลงเป็นตะขาบแทรกในตัวตูกูลาสังคโลก วิญญานตะขาบแทรกเข้าตัวคำหยาด หลายสิบปีต่อมาตะขาบตัวเดิมออกจากร่างคำหยาดแทรกตัวหลานสาวอาถรรพ์นี้ครอบคลุมไปถึงธิดาของคำหล้าและคำแก้ว สุดท้ายแล้วแต่ว่าใครจะถูกเลือกมันดำเนินมาเรื่อย ๆ ไม่สิ้นสุดเป็นระยะเวลาถึงเจ็ดศตวรรษ

โดยสรุป ชนชั้นสูงในวัฒนธรรมนิยายของตรี อภิกรม บ้างเป็นปีศาจในร่างมนุษย์ บ้างเป็นผู้ใช้ไสยศาสตร์มนต์ดำกระทำความรุนแรงแก่ผู้อื่น บ้างเป็นพลังแห่งเทพในร่างมนุษย์ ทั้งสองฝ่ายมีความสัมพันธ์เชิงลบที่ใช้ความรุนแรงทำลายความเป็นอื่น ตัวละครเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจทุนนิยมหรือด้านความเจริญแบบเมืองที่เมื่อเกิดความทันสมัยจากความรู้ใหม่ ๆ จึงเกิดการผลักไสความรู้แบบท้องถิ่นในชนบทให้เป็นความแปลกประหลาด ความไร้เหตุผล ความผิด ความด้อยต่ำ ความเป็นอื่น แล้วนำเสนอชุดความรู้ของชุดความทันสมัยแบบใหม่ที่ตนเห็นว่าเป็นเหตุผลที่ดีกว่าแทนที่

3. การเมืองของความเชื่อทางศาสนาและอุดมการณ์

ในสังคมโบราณ ความชอบธรรมของผู้ปกครองอาจขึ้นอยู่กับระบบความเชื่อ ความคิดดั้งเดิม แต่ในสังคมปัจจุบันความชอบธรรมอยู่ที่ขั้นตอนการดำเนินงานและ กฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับ สมัยก่อนรัฐสามารถสร้างอุดมการณ์เพื่อกำหนดเป็นเป้าหมาย ให้สังคม อุดมการณ์ประชาธิปไตย อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ คือตัวอย่างของอุดมการณ์รัฐ ขณะที่อุดมการณ์ชาวนาและอุดมการณ์กรรมกรคือตัวอย่างของแนวคิดหรือเป้าหมายที่ต่อต้านอำนาจรัฐไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ของใคร เจ้าของอุดมการณ์มีเป้าหมายในการได้ มาซึ่งอำนาจ อุดมการณ์คือจิตสำนึกที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะทำให้ไม่เป็น กลาง หรือเรียกว่าจิตสำนึกที่เท็จได้ (false consciousness) (อมรา พงศาพิชญ์, 2543: 71) นวนิยายสังคมนิยมหัตถกรรมของตรี อภิรุณ หลายเรื่องเขียนขึ้นในยุคหลังอาณานิคมมี บรรยากาศของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง สงครามโลกครั้งที่สอง สงครามอินโดจีน และสงคราม เย็น ผลกระทบของสงครามมีทั้งด้านเศรษฐกิจและจริยธรรม เกิดกระบวนการชาตินิยมหนึ่ง ของกระแสความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ เป็นปัญหาทางการเมืองอันหนักหน่วงทั่วโลก การทำมาหากินยากลำบาก เศรษฐกิจครัวเรือนและเศรษฐกิจชาติตกต่ำผิดเคืองจึงก่อให้เกิด อาชญากรรมลักขโมยปล้นฆ่าทั้งในสังคมเมืองและชนบท ประชาชนปกป้องคุ้มครองตนเอง ด้วยเครื่องรางของขลังและเวทมนต์คาถาอาคม พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ มีอำนาจของไสยศาสตร์ พุทธศาสตร์เป็นที่พึ่งทางใจ หลายเรื่องมีวาทกรรมที่สะท้อน อุดมการณ์ของผู้เขียนอย่างตรงไปตรงมา ดังที่บรรยายว่า

“จงจำไว้เถอะคัมภีร์วัลย์เป็นเคหะสถานทีศลาลลิต อุดมการณ์ของเราสูงส่ง ขึ้นน้ำขึ้นสมากิพัฒนาอยู่เสมอ” “แกควรอ่านวรรณกรรมเพื่อชีวิต ฟังเพลงเพื่อชีวิต คอยฮือฮาตามขบวนการนิสิตนักศึกษา ถ้าทำได้ดังนี้ แกจะก้าวหน้าเป็นคลื่นลูกใหม่ เหมือนฉันที้แหละ” (นางพญาอสรพิษ: 308)

“ภาพนี้ชื่อว่ากฎธรรมชาติ ไม่ว่าคลื่นลูกเก่า ลูกกลาง หรือลูกใหม่เมื่อทยอย เข้ากระทบฝั่ง มันจะกระเซ็นซำหายไปกับหาดทราย ไม่มีอะไรหลงเหลืออยู่ บางพวก ผยองถือตัวว่าเป็นปัญญาชน คลื่นลูกใหม่ว่าฉันที้แหละ แต่แล้วก็หนีกฎธรรมชาติไม่พ้น มันซัดซำหายไปกับกาลเวลา เช่นเดียวกับคลื่นลูกก่อน ๆ (นางพญาอสรพิษ: 464)

การรับวัฒนธรรมตะวันตก และการแพร่เข้ามาของวิชาการและเทคโนโลยีสมัย ใหม่ มีผลให้ผู้นำชนชั้นส่วนหนึ่งเห็นความจำเป็นต้องปรับทัศนคติบางอย่างของคนไทยใหม่ คือเป็นความพยายามตั้งหลักของชนชั้นนำไทย เพื่อให้มีความมั่นคงพอที่จะเผชิญหน้ากับ

สถานการณ์ในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ ผลงานของฝ่ายผู้นำไทยหัวก้าวหน้ามีความกระตือรือร้นและชื่นชมต่อเทคโนโลยีตะวันตกมากกว่าคนไทยอื่น ๆ และเกิดจากความรอบรู้ในวัฒนธรรมของไทยเองและวัฒนธรรมตะวันตก ที่สำคัญที่สุดก็คือ แสดงให้เห็นถึงนโยบายของชนชั้นนำหัวก้าวหน้าว่าต้องการที่จะรักษาลักษณะการปกครองและสังคมดั้งเดิมของไทยไว้ในขณะที่รับเอาเทคโนโลยีของตะวันตกเข้ามาใช้ จึงตั้งสถาบันสำคัญเพื่อเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน สถาบันหลักนั้นคือ พุทธศาสนา (วิไลเลขา ถาวรธสาร, 2545: 49)

ตัวบทนวนิยายของตรี อภิรุณ หลายเรื่อง ตัวละครเอกและตัวละครสำคัญศรัทธาเชื่อมั่นในพุทธศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น การเชื่อถือในอำนาจของนางพญานาคีหรือพญานาค ผีป่า เสือสมิง เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับน้ำ คนกับป่าไม้ และคนกับสัตว์ป่า โดยเป็นความสัมพันธ์หลายด้าน เช่น การให้คุณและให้โทษที่นอกเหนือจากการควบคุมจัดสรรจัดการให้เป็นตามใจของมนุษย์และต้องเป็นไปตามภาวะของธรรมชาติที่เป็นนายเหนือมนุษย์ มีสภาพเป็นเทพเทวาหรือผี ปิตาจอสุรกายต่าง ๆ เช่น อำนาจของนางพญานาคีทำให้เกิดวิปริตในอาเพศของดินฟ้าอากาศเมื่อพิธีกรรมมนุษย์หรือคนชั่ว ถึงแม้มนุษย์จะทำการต่อต้านอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยอาคม ด้วยวัตถุของขลัง และด้วยพิธีกรรมปลุกเสกต่าง ๆ ก็ไม่อาจเอาชนะความคุ้มครองเหนือธรรมชาตินี้ได้ เช่น ว่านางพญาเล็บครุฑที่ปกป้องทัศนพลจากการทำเสน่ห์ด้วยไสยดำในเรื่องนาคีภาค 2 หรือธนูหยกศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องหมู่บ้านเสือร้องไห้รอดพ้นจากอาถรรพ์ของนางพญาเสือสมิงในเรื่องภูตพยัคฆ์ หรือหม่อว๋มทำพิธีกำจัดเจ้าแม่มนาคีโดยใช้แหวนพิรอดพ้นกับสายสิญจน์แล้วเผาด้วยไฟในเรื่องนาคี ดังที่บรรยายว่า

“ข้าจะสร้างหุ่นเจ้าแม่นาคีทำด้วยฟางและของที่เป็นเชื้อเพลิง ตรงคอหุ่นงูขาวใช้ด้ายสายสิญจน์ร้อยแหวนหลวงปู่มันคล้องไว้ ตั้งหุ่นไว้กลางแจ้งพอเที่ยงตรงเผงก็เอาแว่นขยายส่องจนเกิดไฟลุก” (นาคี: 167)

“เราช่วยกันสามคน มีเผ่าอ๋วม ลุงกอ แล้วก็กำนันแยม เอาฟางแห้งมาทำเป็นหุ่นงูตัวยาวเพื่อย มีแหวนทองเหลืองผูกเชือกคล้องปึกไม้ตั้งกลางแจ้งกันคอกล้อม” (นาคี: 178)

จะเห็นว่า ตรี อภิรุณ เสนอภาพบทบาทของสตรีในฐานะผู้กระทำ ในบางเรื่องนางเอกเป็นสตรีกลุ่มสีเทาที่ถูกคำสาปหรือถูกอาถรรพ์ของ ภูติ ผี ปิตาจารย์ แต่ด้วยผลบุญจึงมีตัวละครเป็นเทพเทวาหนุ่มผู้สูงศักดิ์คอยปกป้องคุ้มครอง ความเชื่อในอำนาจเหนือ

ธรรมชาติเหล่านี้เป็นความเชื่อกระแสนอง ซึ่งในชุมชนชนบทเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง ส่วนคนเมืองเป็นผู้มีการศึกษาแบบทันสมัย พระภิกษุพระเถระ พระวิปัสสนาจารย์ แม้ซีผู้เจริญอุโบสถศีล และคฤหัสถ์ผู้เจริญภาวนาสวดมนต์เพื่อต่อต้านอำนาจเหนือธรรมชาติ อำนาจไสยศาสตร์ ด้วยความเชื่อมั่นในศาสนธรรมของพุทธศาสนา อันเป็นความเชื่อกระแสหลักให้ธรรมชำระกิเลส ตัณหา ความโง่เขลาบาปปัญหา ความหลงผิดคิดร้ายต่อบุคคลอื่นหรือต่อสังคมให้หมดไป จุดยืนเชิงอุดมการณ์ของตรี อภิรัม คือ ความศรัทธามั่นในพุทธศาสนาและหลักจริยธรรมของคตินิยมในท้องถิ่น ถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมให้มีคนดี ความดี สังคมดี ต้องมีศาสนธรรม แต่ตรี อภิรัม มีความคิดแย้งโดยศรัทธาในคติไตรภูมิด้วยจักรวาลทัศน์คือ เชื่อในรกฎมิว่าเป็นเสมือนการลงโทษความชั่วและคนชั่วและสวรรค์เสมือนรางวัลของความดีและคนดี โดยเน้นย้ำว่ามีแต่ผู้บำเพ็ญภาวนา ทำบุญกุศลและมีจิตใจที่ดีงามเท่านั้นจึงจะได้ไปอยู่ในสวรรค์ ส่วนคนชั่วร้ายก็ต้องประสบความหายนะต่าง ๆ ตามแก่นหลักของเรื่องคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังที่บรรยายว่า

“หากผู้ใดอยากไปจุติบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิจะต้องถึงพร้อมด้วยกุศลกรรมบถทั้ง 10 ประการ คือกุศลกายสาม วจีสี่ และมโนสาม เราต้องสร้างขึ้นมาจะอยู่ ๆ เกิดเองไม่ได้หรอก ต้องสร้าง “บุญกิริยาวัตถุ” สิบประการ คือบุญจากการบริจาคทาน สมาทานศีล เจริญภาวนา แสดงตนอ่อนน้อม ขวนขวายในทางชอบ แบ่งส่วนบุญอนุโมทนาบุญ ฟังพระธรรมเทศนาและแสดงความคิดเห็นเที่ยงตรงเป็นข้อสุดท้าย” (มิตีที่สาม: 173)

นอกจากนี้นวนิยายของตรี อภิรัม มีสวรรค์ชั้น “จาตุมหาราชิกาภูมิ” เป็นพื้นที่อ้างอิงจากความเชื่อแบบไตรภูมิ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่อยู่ของตัวละครพระนางในอดีตชาติ เช่น ไศรวารและจินตวาณีในเรื่องจินตวาณี นาทนฤปดินทร์และชมพูนุชในเรื่องมิตีที่สาม เหล่านี้เป็นเทพเทวาและนางฟ้าที่จุติมาเกิดในโลกมนุษย์ ในภพใหม่สามารถแปลงกายเป็นเทวดานางฟ้า ล่องลอยเหาะเหินเดินอากาศหรือถอดจิตไปยังสถานที่ต่าง ๆ ได้ แสดงให้เห็นว่า ตรี อภิรัม มีปรัชญาชีวิตแบบจิตนิยมตะวันออกที่ละเอียดอ่อน แนวคิดหลักที่ปรากฏอยู่เสมอราวกับเป็นอุดมการณ์สำคัญ คือความศรัทธาในเรื่องกฎแห่งกรรม เทิดทูนวิถีชีวิตที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เชื่อมั่นในพลานุภาพของความดี คนดี เวทย์มนต์ คาถา กฤตยาคุณทั้งหลายไม่อาจทำงานในโลกอันบริสุทธ์ ผู้เขียนเชื่อมั่นในอดีตชาติ ว่าด้วยเรื่องกรรมในอดีตมีผลต่อปัจจุบันชาติ ตัวละครสองภพแบบนวนิยายแนวพีเรียดหรือแนวย้อนยุค คล้ายเป็นรหัสกำหนดจุดหมายให้ความดี ศีลธรรม จริยธรรม เป็นแผนผัง

แผนภูมิชีวิตของปัจเจกและชีวิตของสังคมมากกว่าความร่ำรวย ความคิดนี้เป็นการเมืองเชิงนโยบายรูปแบบรัฐที่พยายามวางรากฐานแบบแผนวัฒนธรรมแบบท้องถิ่น ทั้งทางด้านภาษา จารีตประเพณี คติความเชื่อและเศรษฐกิจแบบยังชีพด้วยการหาของป่า การทำสวน ทำไร่ ทำนา ปศุสัตว์ซึ่งผูกพันอยู่กับธรรมชาติ

4. การเมืองของเพศสถานะ

ข้อมูลทางมานุษยวิทยาเกี่ยวกับพิธีบูชาบรรพบุรุษฝ่ายหญิง ระบบเครือญาติ มีการสืบทอดมรดกทางฝ่ายหญิง ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยดั้งเดิมไม่ใช่สังคมชายเป็นใหญ่ แต่สังคมไทยรับค่านิยมเรื่องชายเป็นใหญ่ เมื่อแนวคิดนี้เข้ามาหลังจากพราหมณ์มาเป็น บุโรหิตในวัง และชนชั้นสูงในวังรับค่านิยมมีภรรยาหลายคน จนกระทั่งแพร่กระจายออกจากวังในฐานะวัฒนธรรมหลวงออกไปสู่ชายขอบ พบค่านิยมการมีเมียหลายคนในเมืองมากกว่า ในชนบท ส่วนการศึกษาวัฒนธรรมอำนาจหญิงชาย เชื่อว่า “วัฒนธรรม” (cultural) กำหนดให้ชายเป็นผู้แข็งแกร่งมีอำนาจมากกว่าหญิง มักถูกถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชายสมควรมีอำนาจมากกว่าหญิง พื้นฐานความคิดหรือประวัติความเป็นมาของความเชื่อเรื่องโครงสร้างสังคมที่ไม่เสมอภาคพบว่าวรรณกรรม ตำนาน นิทาน คติความเชื่อ สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องความไม่เสมอภาคเรื่อยมา ความสัมพันธ์ทางอำนาจของหญิงชายที่เกิดขึ้นในวงวิชาการและในกระบวนการพัฒนาพร้อม ๆ กันในประเทศด้อยพัฒนา ประเด็นเรื่องการพัฒนาและสิทธิมนุษยชนมักจะเกี่ยวพันกัน การพัฒนาอาจมีอุปสรรคเพราะความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ด้วย (อมรา พงศาพิชญ์, 2543: 72-74)

แม้ว่าตรี อภิรุณ จะเป็นนักเขียนชาย แต่ให้ความสำคัญต่อความเท่าเทียมทางเพศ ความเป็นชายของตัวละครพระเอกในนวนิยายมีคุณสมบัติหลัก เช่น ใช้อำนาจอย่างเป็นธรรม มีภาวะเป็นผู้นำมีความกล้าหาญ เป็นคนดีมีศีลธรรม เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ผู้ชายที่ขาดคุณสมบัติดังกล่าว ตรี อภิรุณ ให้ผู้นั้นเป็นร่างทรงของปีศาจร้าย เช่น ผีดิบเมฆินทร์ในเรื่องแก้วขนเหล็ก อสุรตะขาบเจ้าโชนในเรื่องทนายทอสูร อสุรชาตานขรวิ้งว่มในเรื่องนางพญาอสรพิษ ส่วนความพิเศษของความเป็นชายคือเป็นผู้ครอบครองความรู้ศักดิ์สิทธิ์ และสิ่งของศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้เพียงผู้เดียว เช่น การใช้แก้วขนเหล็กดับฤทธิ์ธนูภาพของปีศาจดูดเลือด การใช้พระขรรค์เงินทำลายอำนาจของอสุรตะขาบ การใช้บ่วงนาคบาทกำจัดเจ้าแม่เนาคีลาเจียก ท่องทวนคัมภีร์เพื่อให้พลังชั่วร้ายของปีศาจหมดไป การท่องคัมภีร์วิฆเนศให้สิ่งที่ยาพิษฟื้นคืนชีพ ดังที่บรรยายว่า

“นฤตมปลุกพระได้สำเร็จ ก็เพราะเราอาราธนา ส่งกระแสจิตสัมผัสกับคลื่นพลังปรมาณูที่ห่อหุ้มองค์พระ เกี่ยวกับคัมภีร์นั้นลามะท่านว่ามีพระอิเบตบางรูปสามารถปลุกผีดิบได้ เขาเรียกวิชาดูดเป็นแขนงหนึ่งของไสยดำ คือเชิญวิญญาณ ให้กลับเข้าร่างเดิมที่ยังไม่เน่าไม่เปื่อย แล้วบังคับให้ผีเดินไปจนถึงที่เผาศพของตัวเอง”
(แก้วชนเหล็ก: 72)

ส่วนการสร้างพื้นที่ของสตรีนั้น ตรี อภิรุณกำหนดให้คุณสมบัติหลักของความเป็นหญิงคือ ความดีงามทั้งจิตใจและร่างกาย ยอมรับในความธรรมดาของสถานะการเงิน มีความมั่นคงในศีล ทาน ภavana ช่วยเหลือส่งเสริมและให้โอกาสแก่ผู้หลงผิด ไม่มุ่งร้ายทำลายผู้อื่น ยอมรับในอำนาจกรรมของบุพสันนิวาส และมีสำนึกเชิงจริยธรรมต่อธรรมชาติ เช่น พระคุณของน้ำ ป่าดงพงไพรและสัตว์ป่า คุณสมบัตินี้คือการยอมรับในความหลากหลายของธรรมชาติ เห็นคุณค่าของคน สัตว์ ดิน น้ำ ป่า เห็นอำนาจของเงินตราหรืออำนาจทุน เช่น เรื่องภูติพยัคฆ์ แวรวรรณเชื่อมั่นการวิปัสสนากรรมฐานและเป็นผู้มีญาณพลังวิเศษ

“แวรวรรณชนลูกชู้กรูเกรียวถึงหนังสือศรีษะ ไม่เชื่อก็ต้องเชื่อเพราะความจริงนั้นได้ประจักษ์ชัดแก่ตาของตนเอง ในขณะที่ชาติมหาอำนาจแข่งกันสร้างจรวด ขีปนาวุธระเบิดไฮโดรเจน และสารพัดอาวุธทำลายล้าง อิกมุมหนึ่งของโลกพวกพ่อมดหมอผีชุบชีวิตศพด้วยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์” (ภูติพยัคฆ์: 137)

เรื่องนาคี คำแก้วเป็นหนึ่งในเรื่องราวที่น่ายิ่งใหญ่และพิชานาค ดังตัวอย่างบรรยายว่า

“ตามประวัติคำแก้วเกิดวันสุริยคราส คำปองคลอดออกมาตาย เจ้าแม่สงสารนางคำปองที่เคารพกราบไหว้ จึงสิงห์บร่างทารก” “เจ้าแม่นาคีมีสามกาย หนึ่ง-งูเผือกยักษ์หัวหงอน สอง-สาวสวยในชุดนางพญานาค และสาม-เด็กสาวชาวบ้านธรรมดาอยู่ในดอนไม้ป่า” (นาคี: 207-208)

“นาคี...สร้างกรรมหนัก เพราะจิตอาฆาตพยาบาทรุนแรง ฟ่าจึงสาปให้ร่างเจ้ากลายเป็นหิน ครึ่งหนึ่งเป็นคนแสดงถึงความดีงาม ส่วนครึ่งเป็นงูแสดงถึงความชั่วร้าย และวิญญาณของเจ้าจ้งเร่ร้อนไปเกิดตายตายแล้วเกิด เป็นงูบ้างเป็นคนบ้างภพแล้วภพเล่าจนกระทั่งสิ้นเวร” (นาคี: 231)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่มีบทบาทต่อทิศทางของวรรณกรรมสังคมนิยมไทย คือกระแสวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการเชิดชูยกย่องในฐานะวัฒนธรรมทางเลือกเพื่อคัดง้างกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้าสู่สังคมไทยในช่วงกลางทศวรรษ 2530 ลักษณะเฉพาะของสังคมนิยมไทยที่ผสมผสานเรื่องราวเชิงสมจริงเข้าเรื่องราวมหัศจรรย์ที่อิงอยู่กับตำนานท้องถิ่นและความเชื่อพื้นบ้าน ย่อมเอื้อให้วรรณกรรมแนวนี้สอดคล้องประสานกับกระแสวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว สังคมนิยมไทยจึงมีสถานะเป็นวรรณกรรมทางเลือกที่พยายามชี้ให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของตำนานพื้นบ้านและความเชื่อพื้นถิ่นในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมิใช่เรื่องงมงายเหลวไหลไร้สาระอีกต่อไป (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2559: 196) สิ่งมหัศจรรย์นี้ ตรี อภิรุณสื่อแสดงนัยความวุ่นวายของชาติบ้านเมืองผ่านเรื่องราวในนวนิยายเหล่านี้ ความเชื่อสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะความคิดของ Bachofen เห็นว่าผู้หญิงเป็นเพศที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมวิถีการดำเนินชีวิตทางศาสนาอย่างใกล้ชิด ผู้หญิงมีอำนาจมหาศาลเพราะมีความสามารถมองเห็นและเข้าใจถึงพลังแห่งได้โดยไม่มีผู้ชายคนใดสามารถเข้าถึง ความเชื่อนี้สะท้อนให้เห็นมุมมอง ความคิดที่บุรุษมีต่อสตรีเพศทั้งในแง่ประวัติศาสตร์สังคม วัฒนธรรม ศาสนา ซึ่งเรื่องราวนี้ชี้ให้เห็นความเป็นไปของสภาพสังคมและบริบทแวดล้อม (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2556)

จะเห็นว่าการเมืองของเพศสถานะ ผู้เขียนสร้างตัวละครหญิงชายในนวนิยายเป็นได้ทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ตรี อภิรุณมีมุมมองว่าอำนาจที่แท้จริงคือกุศโลบาย การทำดี การมีกายจิตที่บริสุทธิ์ หลักการดังกล่าวเป็นการสั่งสมจากชีวิตในราชสกุล การถูกกล่อมเกลามาจากการฟังเรื่องเล่า และความเป็นนักอ่านโดยมีญาติผู้ใหญ่เพาะบ่ม ถึงแม้ว่าโอกาสทางการศึกษาในท่ามกลางความวุ่นวายทางเศรษฐกิจการเมืองเป็นอุปสรรค แต่ตรี อภิรุณก็ก้าวข้ามความยากลำบากนั้นด้วยการเป็นนักเขียนมืออาชีพอย่างเต็มตัวในเวลาต่อมา ซึ่งนวนิยายส่วนใหญ่เป็นแนวลึกลับสยองขวัญภายใต้สัญลักษณ์ที่สื่อแสดงถึงพื้นที่ความหลากหลายของประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านพลังตัวละคร พิธีกรรม ที่ผูกโยงกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่เปิดสู่เรื่องเล่าประสบการณ์มหัศจรรย์

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาการเมืองวัฒนธรรมในนวนิยายสังคมนิยมไทยของตรี อภิรุณ เป็นเรื่องราวที่สอดผสานระหว่างความสมจริงและจินตนาการอันมหัศจรรย์ที่มีพื้นฐานจากความเป็นพหุลักษณะทางวัฒนธรรมในโลกยุคหลังอาณานิคม และหลังความทันสมัยในปัจจุบัน

แนวการเขียนแบบสังนียมมหัสจรรย์อาจเป็นการหลีกเลี่ยงจากความไม่สมดุลของสังคมร่วมสมัย เป็นการเมืองสุนทรียภาพที่แฝงเร้นในเรื่องเล่าลึกลับสยดสยอง ภาษาและเหตุการณ์ที่ผู้เขียนกำหนดไม่ได้มีความเป็นกลาง ผู้เขียนเลือกข้างและจุดยืนอย่างชัดเจนในการกำหนดคุณค่าของคน สังคม และสภาพแวดล้อม “การเมืองวัฒนธรรม” ในนวนิยายของตรี อภิรุณเปิดโลกในแง่มุมต่าง ๆ ให้เห็นการเมืองไทย นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการเปิดพื้นที่การเมืองวัฒนธรรม สะท้อนบริบทของสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชชาติพันธุ์ และสังคมที่ได้รับผลจากโลกาภิวัตน์ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ และทางการศึกษา ด้วยการปะทะต่อสู้ ต่อรอง และต่อต้านกันและกัน เช่น อำนาจของความรู้ อำนาจอุดมการณ์ อำนาจของความเชื่อความศรัทธา ที่สื่อสะท้อนให้เห็นผ่านพื้นที่อำนาจของการเมือง พื้นที่อำนาจของชนชั้น พื้นที่อำนาจของความเชื่อทางศาสนาและอุดมการณ์ และพื้นที่อำนาจของเพศสถานะ อำนาจเหล่านี้ ตรี อภิรุณนำเสนอผ่านตัวละครและผ่านเหตุการณ์ เช่น ปัญหาความรัก ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม และปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมืองวัฒนธรรมอย่างเข้มข้นรุนแรง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาการเมืองวัฒนธรรมในนวนิยายแนวสังนียมมหัสจรรย์สะท้อนความจริงของชีวิตและสังคมโดยยึดหลักความเหนือจริงและความสมจริงตั้งบนหลักของเหตุและผล เป็นวรรณกรรมที่เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายและความขัดแย้งต่าง ๆ ซึ่งดำรงอยู่ในสังคมหรือแฝงตัวอยู่ในระบอบอย่างมีคุณค่า ความเชื่อนี้เป็นเรื่องที่สำคัญและน่าสนใจยิ่งและเป็นสิ่งที่ควรศึกษาในวรรณกรรมอีกหลากหลายรูปแบบ

เอกสารอ้างอิง

- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2559). สังนียมมหัสจรรย์ ในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ, โทนี มอร์ ริสัน และวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- ตรี อภิรุณ. (2525). แก้วขนเหล็ก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โชคชัยเทเวศร์.
- ตรี อภิรุณ. (2543). ทายาทอสูร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ดับเบิ้ลยู.
- ตรี อภิรุณ. (2550). จินตวณิ. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: อุทยานความรู้.
- ตรี อภิรุณ. (2550). ลูกสาวซาตาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: อุทยานความรู้.
- ตรี อภิรุณ. (2551). นางพญาอสรพิษ. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: อุทยานความรู้.
- ตรี อภิรุณ. (2551). บาดาลดิน. นนทบุรี: อุทยานความรู้.
- ตรี อภิรุณ. (2551). ภูตพยัคฆ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: อุทยานความรู้.

- ตรี อภิรุณ. (2551). **มฤตยูผยอง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: อุทยานความรู้.
- ตรี อภิรุณ. (2551). **มิติที่สาม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: อุทยานความรู้.
- ตรี อภิรุณ. (2559). **นาศี**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โพสต์บุ๊กส์.
- ตรี อภิรุณ. (2560). **นาศีภาค 2**. กรุงเทพฯ: โพสต์บุ๊กส์.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2556) **เขียนหญิง: อำนาจ โยนิ และการเขียนของลิ่งค์**.
กรุงเทพฯ: Unfinished project.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). **การเมืองวัฒนธรรมไทย: ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/
อำนาจ** กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.
- วิไลเลขา ถาวรธนาสาร. (2545). **ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก**.
กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2554). **สังนิยมนหัตถ์จรรยไยในวรรณกรรมของกาเบรียล
การ์เซีย มาร์เกซ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). **อ่านเมือง เรื่องคนกรุง: วรรณกรรม วิถีความสัมพันธ์
และภาพแทนของพื้นที่** กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2543). **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาท
ในประชาสังคม)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
-

